

Vesmírné hodiny

Souvislost konkrétních konstelací zvěrokruhu a planet s vývojem člověka

Výrok egyptské Isidy

Dříve než odtud odejdu, pokusíme se důkladněji zkoumat právě ty věci, které souvisejí s nejnověji nastolenou otázkou: Jaké impulsy lidského života musí zvláště v současné době vstoupit do vědomí člověka, aby byla vytvořena protiváha proti téměř výlučné panujícímu principu dědičnosti^{EX 5)}, ať již ve vědě nebo v životě? Mimořádně důležité otázky, kterou máme na mysli, se můžeme přiblížit jen pomalu a zvolna. Tato otázka v podstatě hluboce souvisí s protikladem, který jsem chtěl předložit vašemu duchovnímu zraku, když jsem upozorňoval na to, jak se můžeme dívat na starý egyptský nápis, výrok egyptské Isidy: „Já jsem vesmír, jsem minulost, přítomnost a budoucnost; můj závoj ještě neodhalil žádný smrtelník“; a jak na druhé straně můžeme přijmout do svého vědomí to, čím se musí v současnosti a do budoucna stát druhý, doplňující výrok: „Já jsem člověk, já jsem minulost, já jsem přítomnost, já jsem budoucnost. Můj závoj by měl odhalovat každý smrtelník.“

Především si musíme ujasnit, že ještě v egyptské kultuře, v době, kdy onen výrok vznikl, bylo zřejmé, že pokud se mluvilo o „nesmrtelném“, myslel se samotný člověk. Pouze v egyptské kultuře bylo mystérium v podobě mystériijního principu hluboce zakořeněným principem. Egyptan, který byl obeznámený se svojí kulturou, věděl, že to, co žije v duši jako nesmrtelné, by mělo být probuzeno. Egyptan, stejně jako Řek, přinejmenším podle Platona myslící Řek, považoval za skutečně účastnicího se nesmrtelnosti jen toho člověka, který svým vědomím uchopil spirituální svět. Důkaz o tom si můžete přečíst v mém spise „Křesťanství jako mystická skutečnost“,* kde jsem uvedl někdy tvrdě znějící výroky Platona o rozdílu mezi lidmi, kteří se v duši

---

* GA 8,1902, nakl. Ioanes Breznice 1998, pozn. vyd.

pokoušejí uchopit impulsy nesmrtnosti a spirituální impulsy, a lidmi, kteří tím pohrdají a nedělají to.

Snadno pochopíte, že výrok na obraze v Sais by vlastně měl znamenat: Závoj Isidy nemůže odhalit člověk, který se nikdy nechce pokusit uchopit v duši spirituální život; odhalit ho však může ten, kdo spirituální život uchopil - tak bychom mluvili v duchu starých Egyptanů. Dnes by to znělo trochu jinak: Ten, kdo se jako „smrtný“ učiní „nesmrtelným“. Neměli bychom říkat, že člověk vůbec nemůže pozvednout Isidin závoj: nemůže ho pozvednout jen ten člověk, který se chce spojit výlučně jen s tím, co je smrtelné a nechce přijmout nesmrtelné.

Tato skutečnost pak přirozeně způsobila i to, že později, když došlo k většímu úpadku egyptské kultury, byl také tento výrok dohnán, řekl bych, k nepřístojné interpretaci. Když kněží přeměnili mysterijní princip v princip moci, pokusili se vštípit profánnímu množství lidí, kteří nebyli kněžími, názor, že oni jsou těmi nesmrtelnými a že tedy smrtelnými jsou ti, co se nacházejí mimo kněžství, a proto nemohou závoj Isidy pozvednout. Můžeme říci, že v době úpadku egyptské kultury existoval tento výklad: Já jsem vesmír, já jsem minulost, přítomnost a budoucnost; můj závoj může zvednout pouze kněz. A kněží se v této době úpadku nazývali „nesmrtelnými“.

Tento výrok se později ve svém běžném používání stále více obracel na lidi žijící na této fyzické rovině. Ještě dnes se používá např. ve francouzské Akademii na označení jejích členů jako pokračovatelů egyptského kněžského principu; a zvláště význační členové se zde činí „nesmrtelnými“. V těchto dnech si to připomeneme, protože Schellingův a Schopenhauerův plagiátor *Bergson*²⁴⁾ má být právě nyní Francouzskou akademií vyzdvižen do hodnosti nesmrtnosti. Tyto věci se tradují z dřívější doby, kdy se jim rozumělo, ale vyúsťují do doby, kdy slova, pojmy a ideje leží daleko od sféry svého původu.

Jsme-li nuceni říci mnohé z věcí, které musejí být řečeny právě během těchto úvah, snadno bychom si mohli pomyslet, že tyto úvahy mají sloužit pouze k obžalobě dneška. Častokrát jsem zdůrazňoval, že o to nejde. To, co zde říkáme, je charakteristikou doby, nikoli její

kritikou. Ale na druhé straně nesmí nikdo požadovat, abychom zde, kde se má mluvit pravda, neupozornili také na to, co musíme prohlédnout, ať již jde o nesprávnost, nebo škodlivost. Přitom každopádně smíme říci, že by mělo být hodno pokárání, pokud následujeme určitý vzor (samozřejmě v dostatečně velkém odstupu), ale nejsme schopni ho následovat dostatečně. V evangeliu se přece nevypráví, že Ježíš Kristus vešel do chrámu a obchodníky chválil, ale vypráví se něco úplně jiného, že jim zpřevracel stoly a podobně! A abychom to, co musí být uplatněno, učinili opravdu platným, pak je nutné, abychom v souladu se skutečností poukázali na to, co musí být pokáráno, pokud má doba nějak pokročit. V naší duši by neměla zavládnout sentimentalita zcela falešného všeobecného malování na růžovo a již vůbec bychom ji neměli vyhlášovat za všeobecnou lásku k lidem.

Materialismus a abstrakce poatlantské kultury

Když toto náležitě zohledníme, můžeme pak na jedné straně říci, že právě nyní žijeme v materialistickém věku, který k materialismu nutně připojuje i abstrakci v tom smyslu, jak jsme se s ní seznámili: odcizenost skutečnosti, a že vše to, co muselo katastrofálním způsobem postihnout naši dobu, souvisí s touto odcizeností. Na druhé straně ale můžeme také říci, že ve srovnání s různými epochami, jmenovitě - když už při tom zůstaneme - poatlantské doby, je náš pátý poatlantský věk v určitém vztahu, z určitých hledisek nejvýznamnější dobou, která lidstvu přinesla nejvíce, dobou, která poskytuje zastřešení obrovským možnostem vývoje člověka a jeho existence. A právě tím, co člověk obzvlášť v této době vytváří, řekl bych, jako stínovou stránku spirituálního bytí, se ujímá cesty do spirituálního světa a může ji nalézt, bude-li se správně chovat. Může nalézt zejména cestu k svému pravému, nejvyššímu lidskému cíli. Z určitého pohledu jsou možnosti vývoje v naší době tak velké, jak v uplynulých fázích poatlantského vývoje dosud nikdy nebyly.

S příchodem této páté poatlantské doby se stalo vlastně něco velice významného. Do vztahu člověka s celým vesmírem musíme

vstoupit novým způsobem, chceme-li dát tomu, co jsme tak často z různých hledisek zdůrazňovali, správné zabarvení, správnou niternou nuanci. Jistě, chytráci a zaostalci to nazývají pověrou, mluvíme-li o určitém vztahu člověka a konkrétních vesmírných konstelací. Jen tomuto vztahu musíme správně porozumět. Pověra - co je pověra? Je to snad víra, že se fyzický člověk musí v určitém ohledu řídit podle vesmíru? My přece vlastně provozujeme astrologii i tehdy, když se díváme na hodiny, když se řídíme se **podle hodin**, které si nařizujeme podle postavení Slunce. Máme v sobě nevědomé články lidské přirozenosti, které se řídí podle jiných konstelací než jsou ty, podle nichž ve fyzickém životě nastavujeme hodiny.^{EX 5)} Rozumí-li někdo správně těmto věcem, pak řeči o pověrách nemají ani ten nejmenší smysl. Zpočátku si pro ilustraci v duchu představme jen část těchto vesmírných hodin. Budeme to potřebovat, abychom mohli dále zkoumat zmíněnou záhadu.

Prvnípoatlantská kultura kultura Raka

Po uplynutí doby, která odděluje naši poatlantskou kulturu od atlantické kultury jako atlantická potopa, jako zánik Atlantidy, přišla první poatlantská epocha. Tato doba jakožto první poatlantská kulturní epocha přijímala své makrokosmické vlivy tak, že síla vanoucí pozemským životem odpovídala východu Slunce v jarním bodu ve znamení Raka. Můžeme tedy říci, že když Slunce svým jarním bodem vstoupilo do znamení Raka, začala první poatlantská kultura. Můžeme ji nazývat - samozřejmě nebude-li tento výraz vystaven nedorozumění - „kulturou Raka“. Budeme-li věci chápat v jejich správném světle, můžeme říci, že když Slunce na jaře vycházelo, nacházelo se ve znamení Raka.

V našich pojednáních jsme často hovořili o tom, že v člověku vždy něco odpovídá tomu, co je venku v makrokosmu. Rak u člověka odpovídá hrudnímu koši. Takže mluvíme-li z hlediska makrokosmu, můžeme tuto první, praindickou kulturu charakterizovat tak, že probíhala, když byl jarní bod Slunce v Raku. Chceme-li ji charakterizovat z hlediska mikrokosmu, můžeme říci, že probíhala

tehdy, když se člověk ve svém poznání světa, ve svém vnímání světa, ve svém světovém názoru nacházel pod vlivem sil souvisejících s tím, co se vyjadřuje ve schránce obalující jeho hrud', v hrudním krunýři raka.

Dnes jako fyzičtí lidé nemáme možnost vstoupit do vztahů poznávání prostřednictvím těch sil, které jsou v našem Raku. Dnes již nemáme tuto možnost. Pokud člověk umí rozvíjet síly, které mají intimní vztah k jeho hrudnímu koši, když je řekl bych, vzhledem k silám svého hrudního koše senzitivní vůči všemu tomu, co se děje v přírodě a v lidském životě, potom je to tak, jako by se člověk bezprostředně dotýkal zevního světa, se vším tím, co k němu přistupuje jako elementární svět. Chceme-li nyní vyjádřit, co bylo základem prairindické kultury a vezmeme-li vztah člověka k člověku, potom to bylo tak, že jestliže v těchto starých časech člověk potkal člověka, sensitivitou svého hrudního koše jistým způsobem cítil, jaký ten druhý člověk je. Cítil, jak by mu druhý člověk mohl být sympatický nebo více méně antipatický. Kráčel druhému člověku vstříc a seznamoval se s ním tím, že v jeho blízkosti dýchal stejný vzduch; tak ho poznával.

O podobných vztazích moderní lidstvo mnoho neví - jistě ke svému prospěchu. Ale člověk v blízkosti jiného člověka přirozeně dýchá jinak, neboť s ním sdílí vzduch, který ten druhý vydechne. Pro tyto věci se moderní člověk stal velmi nevnímavým. Během první poatlantské kultury, během kultury Raka, se tato necitlivost nevyskytovala. Svým dechem mohl být člověk jinému člověku sympatický nebo antipatický; jeho hrudní koš se pohyboval jinak, když mu byl druhý člověk sympatický nebo antipatický. Hrudní koš byl dostatečně citlivý na to, aby vnímal tyto své vlastní pohyby.

Pomyslete, co zde člověk vlastně vnímá! Vnímá druhého člověka, ale vnímá ho prostřednictvím něčeho, co se vlastně děje v něm samotném. Nitro druhého člověka se vnímá v procesu, který vnímáme jako vnitřek, jako tělesný vnitřek. To bylo během kultury Raka. Sice jsem to ilustroval na příkladu setkání s druhým člověkem, ale tak byl pozorován celý svět. Tak vznikl světový názor, který měla tato první poatlantská kultura. Člověk dýchal jinak, když pozoroval slunce, když pozoroval ranní červánky, když pozoroval jaro nebo podzim, a podle toho si tvořil své pojmy. A jako si dnešní člověk tvoří své suché, abstraktní pojmy, které již nejsou „suché jako sláma“, nýbrž jsou to knižně suché, abstraktní pojmy o Slunci Měsíci a hvězdách, o růstu a zdaru, o všem možném - tak si lidstvo v první poatlantské době, v kultuře Raka tvořilo pojmy, které tímto bezprostředním způsobem cítilo jako vibrace vlastního Raka, vlastního hrudního koše.

y

Můžeme tedy říci: Pokud například toto představuje dráhu Slunce a zde Slunce na jaře stojí v Raku, potom je to čas, kdy se také člověk nachází v kultuře Raka.

Takovýto obraz zvířetníku je vždy zvláštním způsobem spřízněný zejména s jednou planetou - z důvodů většiny z vás známých, které se možná příště také zmíníme. Rak se považuje za náležející k Měsíci, a protože síly Měsíce působí zejména tehdy, když Měsíc stojí v Raku, říká se, že Měsíc má svůj domov, svůj dům v Raku; tam jsou jeho síly a zejména tam se rozvíjejí.

Tak jako Rak odpovídá hrudnímu koši člověka, tak planetárnímu Měsíci odpovídá sexuální sféra člověka. A skutečně, lze říci, že zatímco v první poatlantské době byl člověk na jedné straně velmi vnímavý, citlivý a sensitivní, na druhé straně všechny důvěrné pojmy poatlantského světového názoru, které se objevovaly, souvisely se sexuální sférou - a tehdy právem, neboť tehdy existovala taková prostota, která

již v pozdějších časech dekadence pominula.

Druhá poatlantská kultura ve znamení Blíženců

Slunce pak ve svém jarním bodu vstoupilo do znamení Blíženců a my se setkáváme s druhou poatlantskou kulturou, s praperskou kulturou, během níž se jarní bod pohyboval ve znamení Blíženců.*^{5^} V mikrokosmu je makrokosmickým Blížencům příbuzné vše to, co se u člověka vztahuje zejména na symetrii, projevující se v souměrném vztahu pravé a levé ruky. Přirozeně existují také jiné věci, v kterých se projevuje symetrie, např. věci vidíme správně jen oběma očima a tak dále. Tato symetričnost, tato spolupráce levé a pravé strany v člověku, která se projevuje zvláště v obou pažích a rukou, v makrokosmu odpovídá Blížencům.

To, co člověk přijal díky působení sil Blíženců, prostřednictvím sil symetrie živým způsobem do svého světonázoru (tak jako v první poatlantské kultuře přijal hrudním košem to, co jsem dříve charakterizoval), je již sice méně důvěrně spojeno s bezprostředním okolím, zato symetrie více spojuje člověka s tím, co je od Země vzdálené, s tím, co není pozemské, ale nebeské, kosmické. Proto v druhé poatlantské době ustupuje důvěrné spojení s bezprostředním elementárním okolím Země a nastupuje Zarathustrova kultura, obrácení se k projevům Blíženců ve světě - na jedné straně k světelné přirozenosti, na druhé straně k temné přirozenosti, tedy k povaze Blíženců, jež souvisí se silami, které člověk vyjadřuje svou symetrií, svou symetrickou bytostí.

Tak jako Měsíc má svůj dům v Raku, má Merkur svůj dům v Blížencích. A podobně jako člověku prvního poatlantského období síla sexuální sféry do určité míry pomohla k tomu, aby získal intimní vztah k okolitému světu, tak nyní, ve druhém poatlantském období, mu zase pomáhá sféra Merkuru, která je původně sférou související se silami podbřišku. Síly člověka na jedné straně směřují ze Země do vesmíru, do mimozemského vesmíru, ale člověku přitom do jisté míry pomáhá to, co ještě velmi připomíná atavistické síly související se silami jeho cévní a trávicí soustavy. Trávicí soustavu člověk vskutku nemá proto, aby prostě jen zažíval, ale je současně aparátem poznání. Na tyto věci

se

zapomíná.

A

skutečná

bystrost - nikoli instinkt, o kterém jsem v těchto dnech mluvil - ale opravdová bystrost, opravdová hluboká kombinační schopnost, která má k věcem vztah, ta přece nepřichází z hlavy, nýbrž z pod- bříšku. A ta sloužila této druhé poatlantské době.

Třetípoatlantská kultura kultura Býka

Potom přichází třetí období, kdy jarní bod Slunce vstoupil do Býka. Síly, které sestupují z vesmíru, když má Slunce svůj jarní bod v Býku, v mikrokosmu člověka souvisejí se vším tím, co se týká oblasti hrtanu, sil hrtanu. Proto má člověk v této třetí, egypt- sko-chaldejské době, jako svůj zvláštní, řekl bych, poznávací orgán, vyvinuto všechno, co souvisí se silami hrtanu. Vnímání spřízněnosti mezi slovem a předmětem, zejména s věcmi v zevním vesmíru, bylo v tomto třetím poatlantském období velmi mocné. Dnes, v době abstrakcí si neumíme udělat mnoho představ o intimní spřízněnosti těch věcí, které člověk ve vesmíru poznával svým hr- tanem.

Síla, která odpovídá Býku, byla podporována Venuší, jež má svůj dům v Býku (viz nákres na str. 64). V mikrokosmu, v člověku to odpovídá silám, které leží mezi srdeční a žaludeční krajinou. Tímto způsobem bylo to, co lidé ve třetí poatlantské době poznávali jako vesmírné slovo, spojeno s člověkem, takže tomuto slovu rozuměl díky silám Venuše, které byly v něm samém.

Čtvrtá poatlantská kultura kultura Berana

Poté přišla řecko-latinská doba, čtvrtá poatlantská epocha, kdy Slunce svým jarním bodem vstoupilo do Berana. Ten odpovídá oblasti lidské hlavy, oblasti čela a horní části hlavy. Začala doba, v níž se člověk převážně stavěl do poznávacího vztahu k světu tak, aby mu tento poznávací vztah k světu přinášel myšlenky. Poznávání hlavou, které začalo zvláště v této době, je zcela odlišné od dřívějších způsobů poznávání. Ve spirituálním smyslu má hlava člověka vlastně nepřilíš velkou hodnotu, navzdory tomu, že ve fyzickém smyslu je věrnou kopií makrokosmu. Promiňte mi to vyjádření: jako fyzická hlava má hlava člověka vůbec nevalnou cenu. A když je člověk odkázaný jen na svoji

hlavu, pak vlastně nemůže dojít k ničemu jinému než ke kultuře myšlenek.

Kultura hlavy, která řecko-latinskou dobu pozvolna přivedla, tak jak jsme to poznali z jiných hledisek, až k jejímu vrcholu, a tak do určité míry člověka zvláštním způsobem připoutala ke světu a v postupně se rozvíjejícím způsobu ji přivedla ke skutečné kultuře hlavy, ke kultuře myšlení, která pak pominula. Takže, jak jsem poznamenal včera, od 15. století jsme již nevěděli, jak myšlením ještě souvisíme se skutečností. Názor na vesmír však člověk do určité míry přijal prostřednictvím kultury hlavy, kultury Berana. Tato kultura byla vzhledem k fyzickému světu nejdokonalejší. Materialistickým se stalo teprve to, co se pak z ní vyvinulo jako úpadek. Právě v kultuře Berana přece člověk vstoupil svou hlavou do zvláštního vztahu k okolnímu světu. Dnes ovšem těžko porozumíme zvláště řecké kultuře (kterou až římská kultura zkrešlila jako spíše zaostalou), jestliže nevezmeme v úvahu, že Řek vnímal například pojmy a ideje jinak. Popsal jsem to zejména ve své knize „Záhady filozofie“.²⁵⁵

Pro tuto dobu bylo významné to, že v Beranu má svůj dům Mars. Síly Marsu, to jsou ty síly, které opět souvisejí s podstatou lidského hrtanu, ale jiným způsobem, takže Mars, který současně dává člověku agresivní síly, poskytl velmi významnou podporu všem součástem vztahu k okolí, který člověk rozvíjel prostřednictvím hlavy. A v souvislosti se čtvrtou poatlantskou dobou, která začala v 8. století před Kristem a skončila v 15. století, se zde utvářely poměry, které již můžeme označit za kulturu Marsu. Konfiguraci jednotlivých společenských útvarů na zemi v této době podstatnou měrou vytvořila martická, válečnická kultura. V nynější době jsou války zaostalé, a třebaže jsou strašnější než dříve, jsou v podstatě zaostalé. Ještě o tom budeme mluvit.

Pátá poatlantská kultura, velký obrat kultury Berana ke kultuře Ryb

Hlava se všemi svými silami, jakožto fyzickým nástroj myšlení, nástroj pro fyzické myšlenky, je zpodobením hvězdného nebe. Proto také do myšlenek čtvrtého poatlantského období vchází ještě cosi

makrokosmického, myšlenky ještě nejsou vázány k Zemi. Ale jen si představte ten velký obrat, který přichází v 15. století, když kultura Berana přechází v kulturu Ryb. To, čím se ony síly staly v makrokosmu, jsou v člověku síly související se silami nohou. Nyní to přechází od hlavy dolů, k nohám. Je to obrovský obrat. Proto vám mohu vyprávět, že kdybyste se vrátili nazpět do doby před 14. stoletím, ovšem s porozuměním, a četli dnes tak opovrhované alchymistické a podobné spisy, poznali byste, co za hluboké, mocné vhledy do vesmírných tajemství se v nich nacházejí. Ale zde se neobrátila jen celá lidská kultura - také lidské síly se tím úplně obrátily. To, co člověk dříve přijímal z nebe, nyní přijímá ze Země. To je to, co nám nebeská znamení ilustrují jako velký obrat, který se s člověkem uskutečnil a který souvisí se začátkem materialistické doby. V této době myšlenky ztrácejí svou sílu, snadno se stávají fráží.

Pomyslete ovšem na jinou pozoruhodnou věc. Podobně jako Venuše má svůj dům v Býku, Mars svůj dům v Beranu, tak v Rybách má svůj dům Jupiter. A Jupiter souvisí s vývojem lidského čela, s vývojem předního mozku. V této pozemské kultuře, v tomto pátém poatlantském období, se člověk může stát velkým jenom proto, že právě samostatným lidským způsobem, silami své hlavy, dokáže zušlechtit a pojmout to, co se mu - oproti dřívější poatlantské době - přivádí z opačné strany. Tutéž službu, kterou ve čtvrtém poatlantském období plnil pro člověka Mars, v pátém období plní Jupiter. Můžeme říci, že Mars byl v určitém ohledu ve čtvrtém poatlantském období legitimním králem tohoto světa. V pátém poatlantském období však již není legitimním králem tohoto světa, protože jeho silami - ve smyslu tohoto pátého období - již nelze nic opravdu dosáhnout, ale vše, co může tuto epochu učinit

velkou, musí být uplatněno silami duchovního života, poznáním světa, světonázorem. Člověk je od nebeských sil odříznut, je vyobcován do materialistického období, ale má právě v tomto pátém poatlantském období možnost se opět zduchovnit. Žádné období nebylo pro duchovnost tak příznivé, jako toto. Jen musíme nalézt odvahu vyhnat kupčičky z chrámu. Musíme najít odvahu postavit proti abstrakcím, proti věcem, které jsou skutečnosti cizí, opravdovou a úplnou skutečnost, tedy skutečnost duchovní.^{EX7)}

Děkany v jednotlivých poatlantských dobách

Ti, kteří pochopili konstelace hvězd, také vždy věděli, že zvláštní pomoc od jednotlivých planet vždy přichází z jednotlivých úseků dráhy Slunce. Každé z konstelací - Měsíc-Rak, Merkur-Blíženci, Venuše-Býk, Mars-Beran, Jupiter-Ryby, byly určitým právem přiděleny tři díly nazývané *dekany*.²⁶⁾ Tyto tři děkany představují ty planety, které jsou během dotyčných konstelací povolány velmi specificky zasahovat do osudu, zatím co ostatní jsou méně účinné. Tak jsou děkany první poatlantské doby, doby Raka: Venuše- Merkur-Měsíc; děkany pro dobu Blíženců: Jupiter-Mars-Slunce; děkany pro dobu Býka: Merkur-Měsíc-Saturn; děkany pro dobu Berana: Mars-Slunce-Venuše. Pro naši dobu, během období Ryb, jsou velmi charakteristické tyto děkany, tedy síly, které nám mohou do jisté míry podle nebeských hodin obzvlášť sloužit: Saturn- Jupiter-Mars. Mars zde ovšem neplní stejný úkol, jaký měl, když byl ve svém domě, procházejí Beranem: Mars nyní představuje působce, který reprezentuje lidskou sílu. Ve vnějších planetách, v Saturnu, Jupiteru a Marsu, vidíte to, co souvisí s lidským obličejem, s lidskou tváří, s lidským utvářením slova.

Tedy vše, co zpočátku s ohledem na duchovnost souvisí s životem mezi narozením a smrtí (o životě mezi smrtí a novým zrozením budeme mluvit příště), to je opět nápomocné tomuto období. Naše období obsahuje nekonečně velké spirituální možnosti. V žádné době nebylo lidem umožněno páchat tolik nepravostí jako v této době, protože v žádné době se proti vnitřnímu poslání doby nemohlo hřešit silněji než právě v této době.

Signatura dnešní doby. vývoj sil Jupitera

Neboť tím, že žijeme v této době, měníme sílu přicházející ze Země prostřednictvím síly Jupiteru ve spirituálně svobodné lidství, a člověku jsou k dispozici ty nejlepší, nejkrásnější lidské síly, které rozvíjí mezi narozením a smrtí - síly Saturnu, Jupiteru a Marsu.

Vesmírné hodiny jsou pro tento věk příznivé, což se však nesmí stát základem fatalismu, nesmí to být východiskem pro tvrzení: Odevzdejme se tedy osudu světa, pak bude vše dobré, nýbrž by se to mělo stát základem toho, že právě v naší době člověk nalezne nekonečné možnosti, bude-li chtít (ale musí chtít). Jenže lidé zatím ještě nechtějí.

Ovšem je vždy zcela bezdůvodné říkat: „Ano, ale zmožu sám?“

Svět si půjde po svém!“ Jistě, nám, jako jsme dnes zde, svět příliš nenaslouchá. Ale záleží na něčem jiném. Záleží na tom, že bychom neměli říkat to, co říkali lidé před třiatřiceti lety, když se zprvu sami za sebe nestarali o nic! A proto se věci vyvinuly tak, jak jsou nyní. V naší době záleží především na tom, aby každý sám za sebe chtěl vystoupit z abstrakce, odložit odcizenost skutečnosti atd., a aby se sám za sebe pokusil ponad abstrakce dospět k tomu, co je skutečné

Chceme-li rozvinout to, co je důležité, musíme vycházet ze vzdálených pojmů, což nás bude zaměstnávat právě v těchto dnech: a to je vypořádání se, řekl bych, se stárnutím člověka, s tím, že kráčíme vstříc smrti, stejně jako s tím, že pocházíme, přicházíme ze zrození. Zatímco pedagogika, vzdělávání a praktická výchova dětí zcela vychází pouze z konstatování, že se dítě narodilo a jako dítě se vyvíjí, jednou musí přijít doba, v níž se dítě bude muset učit, co znamená stárnout. Tyto věci ovšem nelze rozvíjet tak jednoduše. Zde si musíme přinést pojmy z daleka. K tomu, abychom překonali cizotu skutečnosti, která je dnes signaturou doby, je nutné, abychom rozvinuli především vůli k pozornosti, rozvíjeli vůli uvést Jupitera do pohybu. Jupiter je přece onou silou, která nás neustále vyzývá, abychom byli pozorní. Dnes jsou ale lidé rádi, když nemusejí být pozorní, jsou rádi, když se mohou podobat spící Isidě - a svoje výroky o spící Isidě jsem velmi dobře zvažil! Většina lidstva tuto dobu zaspává a ještě se přitom cítí velmi, velmi dobře; buduje si svoje pojmy a setrvává u nich, nechce rozvíjet svoji pozornost. Přitom právě dnes záleží na tom, abychom uměli nahlédnout na souvislosti života. Obtížné roky, v nichž žijeme, nám mají přinést především poznání, abychom při nahlížení do souvislostí ve světě zanechali toho, co tak dlouhodobě změkčovalo lidskou kulturu - nepozornost a nepřítomnost vůle. Již prostě nestačí jen tak přelétnout ponad skutečnosti.^{27*}

Rudolf Steiner